

ภรรยาในมุมมองทางพระพุทธศาสนา*

WIFE IN BUDDHIST VIEWPOINT

เจษฎา มุลยาพอ

Jesada Munyapho

พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ

Phramaha Mit Thitapanyo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand.

E-mail: Jesada.mun@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์ภรรยาในมุมมองทางพระพุทธศาสนา โดยใช้การศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาประกอบ และตำราทางพระพุทธศาสนานำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา เป็นการนำเสนอภรรยาในมุมมองพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงภรรยาประกอบด้วยภรรยาเหมือนเพชรฆาต คือ ภรรยาล้างผลาญ ที่มีใจเหี้ยมโหด ด่าแข่งใช้คำพูดหยาบคาย ภรรยาเหมือนโจร มีลักษณะล้างผลาญเหมือนประเภทแรก แต่ล้างผลาญทรัพย์ที่สามีหามาได้ทำอะไรผลาญหมดเกลี้ยง ภรรยาเหมือนนาย คือภรรยาคอยดูถูกสามีว่าด้อยกว่าตัวเองหรือสามีอยู่ในอำนาจของตน ชอบดูถูกเหยียดหยามสามี ภรรยาเหมือนแม่ คือรักและเอ็นดูสามีเหมือนแม่รักลูกของตน คอยดูแลสามีและมีความเป็นห่วงเอาใจใส่ไม่ทอดทิ้งกัน ภรรยาเหมือนน้องสาว คือการให้ความรักระหว่างพี่-น้อง เป็นความรักยั่งยืน บางครั้งอาจจะมีการทะเลาะกันบ้าง แต่ไม่รุนแรง ภรรยาเหมือนเพื่อน คือ เป็นเพื่อนที่ให้เกียรติกัน คอยให้คำปรึกษา มีทัศนคติเหมือนกัน และภรรยาเหมือนทาสี อาจลดฐานะของตัวเองลงเป็นภรรยาคอยรับใช้ทุกอย่าง เพราะความรักในสามี ภรรยา 7 ประการนี้ ไม่ว่าจะเป็นดีหรือเลว สามีควรสงเคราะห์เลี้ยงดู คือให้เกียรติยกย่อง ไม่ดูหมิ่น ไม่นอกใจ ยกความเป็นใหญ่ให้ และให้เครื่องประดับในเวลาที่เหมาะสม คอยเอาใจใส่รอบคอบรั้ว ภรรยามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตคู่ การทำหน้าที่ดีของภรรยาที่มีศรัทธาเท่าเทียมกัน ประพฤติที่ดีต่อกัน มีน้ำใจที่ดีงาม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ ฉลาดในการดำเนินชีวิต มีความเป็นอยู่ที่เสมอกัน ชีวิตคู่ก็จะสามารถอยู่ครองเรือนอย่างมีความสุขตลอดไป

คำสำคัญ: ภรรยา, มุมมองพระพุทธศาสนา

*Received: 7 May 2021; Revised: 17 May 2021; Accepted: 18 May 2021

Abstract

This academic article presents the wife from a Buddhist perspective. That the Lord Buddha's wife is like an executioner is the devastated wife Ruthless Damn, curse, use rude words. And mouth, hands, feet quickly Wife like a thief Having the same destructive nature as the first type, but devastating wealth How much the husband could find Whatever size will be rich in the end Wife like you Is the wife insulting her husband as inferior to himself or the husband in his own power A wife, like a mother, loves and adores her husband as a mother loves her children. Take care of her husband and have concern and care not neglect each other. Wife like sister It is to give love between brothers and sisters as an enduring love. Sometimes there may be some arguments, but not violent. A wife, like a friend, is a friend who honors each other. Waiting for advice Have the same attitude Wife like paint Which may reduce one's position to serve everything because the word These 7 love of husbands and wives, whether for good or bad Husband should provide support Is to honor, honor, do not despise, do not cheat, raise greatness And give jewelry at the right time Take care of your family Wives are essential to the marriage. The duties of a wife of equal faith Behave well with each other Have a good heart Generous and selfless Smart in life There is a consistent life that will be able to live in the house happily forever.

Keyword: wife, Viewpoint Buddhist

บทนำ

การดำรงอยู่ของคู่สัมพันธ์ภรรยาและสามี ซึ่งอยู่กินกันเพื่อเป็นการรักษาเผ่าพันธุ์ของมนุษย การสร้างทายาทและการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การครองรักที่จะทำให้ภรรยาสามีครองชีวิตกันยืนยาว มีความสุข คือคู่ภรรยาสามีต้องมีสิ่งที่เหมือนกัน โดยอาศัยหลักสมชีวิตธรรม ซึ่งประกอบด้วยการมีศรัทธาเสมอกัน มีความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายชีวิตเหมือนกัน มีศีลเสมอกัน มีความประพฤติศีลธรรมจรรยา กิริยามารยาทการอบรมมาติเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีนินสัยเสียสละชอบช่วยเหลือ ไม่เห็นแก่ตัว ใจกว้างเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน การมีเหตุผล มีความคิดสร้างสรรค์ ไม่ดื้อด้านดันทุรัง การเข้าใจกันเห็นอกเห็นใจกัน การเป็นสามีภรรยา กัน เป็นเรื่องที่จะว่ายากก็เหมือนง่าย การจะทำให้ชีวิตแต่งงานมีความรักใคร่กันยืนยาว ที่จะก่อให้เกิดสมัคสมานสามัคคีกัน การทำให้เจริญทรัพย์เพิ่มพูน การปฏิบัติตนถูกต้องตามทำนองคลองธรรม การเป็นผู้ไม่ประมาท การเป็นตัวอย่างที่ดี ทั้งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายย่อมชื่นชม เพราะการแบ่งปัน การระมัดระวังคำพูด การทำตนให้เป็นประโยชน์ และการวางตัวอย่างเหมาะสม

การแต่งงานเป็นระบบการนับญาติทั้งสองฝ่าย ซึ่งในคนหนึ่งก็สามารถนับญาติทั้งฝ่ายบิดาและมารดา หมายความว่า การนับรวมปู่ ย่า ตา ยาย พี่น้องของปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ลูกหลานของลุง ป้า น้า อา พี่น้องของตัวเอง และลูกหลานของตัวเอง เป็นเครือญาติพี่น้องทั้งหมด (โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบรมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2550) อย่างไรก็ตามในสังคมไทยโดยทั่วไป มีแนวโน้มที่เน้นทางมารดา ทั้งนี้ เพราะกฎเกณฑ์ในการตั้งบ้านเรือนในสังคมไทยโดยทั่วไปทุกภาค นิยมให้หนุ่มสาวที่เพิ่งแต่งงานใหม่ อาศัยในบ้านบิดามารดาของฝ่ายหญิง ซึ่งในภาษาพูดเรียกว่า “แต่งลูกเขยเข้าบ้าน” คำว่าเขย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) คือชายที่มาแต่งงานกับญาติผู้หญิง, ผัวของญาติ, เช่น ถ้าเป็นผัวของลูกสาว เรียก ลูกเขย ถ้าเป็นผัวของป้า เรียก ลุงเขย เมื่อแต่งงานแล้วจะต้องไปอยู่บ้านพ่อบิดา อันเป็นธรรมเนียมของสังคมไทย แสดงให้เห็นถึงวัฏจักรของการย้ายที่อยู่หลังการแต่งงาน ลักษณะของครอบครัวจะประกอบด้วย 3 รุ่นคือ ตายาย พ่อแม่ และลูกสาวลูกชาย เมื่อแต่งงานก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยาย ไปสู่ครอบครัวเดี่ยว และจากเดี่ยวไปสู่ครอบครัวขยาย (โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบรมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2550) การจะอยู่กันระหว่างภรรยากับสามี สิ่งสำคัญคือ การให้เกียรติและการเคารพซึ่งกันและกัน การดำเนินชีวิตด้วยความจริงใจ และการเอาใจใส่ต่อกันและกัน และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการรู้จักการเอื้ออาทรต่อกันและญาติ

ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะเขียนบทความเรื่อง ภรรยาในมุมมองพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาว่า พระพุทธศาสนาได้จำแนกประเภทและบทบาทของภรรยาไว้อย่างไร ความเป็นหญิงเมื่อแต่งงานแล้ว ชีวิตเปลี่ยนแปลงอย่างไร อันจะทำให้เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของความเป็นภรรยาในพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ภรรยาในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

คัมภีร์พระวินัยปิฎก สังฆาทิเสสกัณฑ์ ได้จำแนกหญิงไว้ 10 จำพวก คือ 1. หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดา ได้แก่ หญิงที่มีมารดาคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ 2. หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของบิดา ได้แก่ หญิงที่มีบิดาคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ 3. หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดาบิดา ได้แก่ หญิงที่มีมารดาบิดาคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ 4. หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของพี่ชายน้องชาย ได้แก่ หญิงที่มีพี่ชายน้องชายคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ 5. หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของพี่สาวน้องสาว ได้แก่ หญิงที่มีพี่สาวน้องสาวคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ 6. หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของญาติ ได้แก่ หญิงที่มีญาติคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ 7. หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของตระกูล ได้แก่ หญิงที่มีบุคคลร่วมตระกูลคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ 8. หญิงที่มีธรรมคุ้มครอง ได้แก่ หญิงที่มีผู้ประพฤติดีธรรมร่วมกันคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ 9. หญิงที่มีคู่มั่น ได้แก่ หญิงที่ถูกหมั้นหมายไว้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ โดยที่สุตกระทั้งหญิงที่ชายสวพวงดอกไม้ให้ด้วยกล่าวว่า หญิงนี้เป็นของเรา 10. หญิงที่มีกฎหมายคุ้มครอง ได้แก่ หญิงที่มีพระราชบาปองค์ทรง

กำหนดโทษไว้ว่า ชายที่ล่วงเกินหญิงคนนี้ ต้องได้รับโทษเท่านี้” (วิมหา. (ไทย), 1/303-306/345-348) และยังได้กล่าวถึงภรรยา 10 จำพวก คือ 1. ภรรยาสินไถ่ ได้แก่ หญิงที่ชายเอาทรัพย์ซื้อมาอยู่ร่วมกัน 2. ภรรยาที่อยู่ด้วยความพอใจ ได้แก่ หญิงอันเป็นที่รักซึ่งชายคู่รักรับให้อยู่ร่วมกัน 3. ภรรยาที่อยู่เพราะสมบัติ ได้แก่ หญิงที่ชายยกสมบัติให้แล้วอยู่ร่วมกัน 4. ภรรยาที่อยู่เพราะแผ่นผ้า ได้แก่ หญิงที่ชายมอบผ้าให้แล้วอยู่ร่วมกัน 5. ภรรยาที่เข้าพิธีสมรส ได้แก่ หญิงที่ชายจับมือจุ่มลงในภาชนะน้ำด้วยกันแล้วอยู่ร่วมกัน 6. ภรรยาที่ถูกปลงเทริด ได้แก่ หญิงที่ชายถอดเทริดลงแล้วอยู่ร่วมกัน 7. ภรรยาที่เป็นทั้งคนรับใช้เป็นทั้งภรรยา ได้แก่ หญิงที่เป็นทั้งทาสเป็นทั้งภรรยา 8. ภรรยาที่เป็นทั้งลูกจ้างเป็นทั้งภรรยา ได้แก่ หญิงที่เป็นทั้งลูกจ้างเป็นทั้งภรรยา 9. ภรรยาที่เป็นเชลย ได้แก่ หญิงที่ถูกนำมาเป็นเชลย 10. ภรรยาชั่วคราว ได้แก่ หญิงที่อยู่ร่วมกันเป็นครั้งคราว (วิมหา. (ไทย), 1/304/346)

นักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายของคำว่า หญิง ไว้ดังนี้ มนุษย์เพศเมีย ซึ่งโดยกำเนิดมีโยนีเป็นอวัยวะสืบพันธุ์ ผู้หญิง ก็ว่า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) อิตถิ แปลว่า หญิง สตรี ผู้หญิง เพศหญิง มีความหมายตามรูปวิเคราะห์ศัพท์ว่า สตรี ผู้ปรารถนาภาม ชื่อว่า อิตถิ และยังมีศัพท์ที่เกี่ยวข้องหญิงประกอบด้วย อิตถิ, สีมณฑินี, นารี, ถี, วธู, วนิตา, องคณา, ปมทา, สุนทรา, สุนทรี, กนดา, รณณี, ทยิตา, อพลา, มาตุคาม และ মহিลา, มहेลา (มนตรี สิริโรจนานันท์, 2557)

หญิง อิตถิ หญิงอันบุคคลพึงปรารถนา อภิ. อิตถิ ซึ่งหญิงมนุษย์ อา.สุฯ อิตถิชา กล่าวอิตถิ ลิงค์ ป.ป.ฯ อภิ.ฯ อิตถิวิสัยุตโต อันปราศจากนาง ช้าง (ราชบัณฑิต) อิตถิคุมพัสสาติ อิตถิคณสส (มโหสถ) อิตถิ มลฺ พรหมจริยสส หญิงเป็นมลทินของพรหมจรรย์, อิตถิ ภณทานมุตตมฺ สตรี เป็นสูงสุดแห่งภณทะทั้งหลาย (มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2532) อิตถิ อิตถิ (อิต.ผู้หญิง สตรี) (พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ศ.พิเศษ ดร.จำลอง สารพัดนึก, 2548) อิตถิ (อิต-ถี) น. หญิง (ป.ล.สตรี) อิตถิเพศ น. เพศหญิง (บ.ส.) (มติชน, 2547)

อิตถิ, อิตถิ ผู้หญิง ส.สตรี สีมณฑินี ผู้หญิงมีผมแสด, ส.سیمณฑินี (a woman skt.) กนดา กานดา ผู้หญิง, ภรรยา, ส.กานตา Kanta a beloved or charming woman a wife นารี นาง ผู้หญิง ส.นารี Nari a maid, a woman ถี หญิง, ส.สตรี Thi a woman, วธู หญิงสาว ผู้หญิง เป็นไปในอรรถ คือ สุณิสา สะใภ้, กณญา (สาวน้อย) ชายา (ภรรยา) ส.วธู. Vadhu a girl, bride, a young wife, a daughter-in-law. วนิตา ผู้หญิง ส.วนิตา Vanita a woman องคณา ผู้หญิง, นาง ส.องคณา Angana a woman, ปมทา ผู้หญิง ส.ปมทา Pamada handsome woman, or a woman in general, สุนทรา, สุนทรี ผู้หญิง, นางงาม, ส.สุนทรี, Sundari a beautiful woman, รณณี ผู้หญิง ส.รณณี Ramani woman, ทยิตา ผู้หญิง ส.ทยิตา Dayita a woman, อพลา ผู้หญิง ส.อพลา, Abala a woman มาตุคาม อิตถามีบ้านดั่งว่าบ้านของมารดา (ผู้หญิง), ส.มาตุ+คราม. Mayukamo womankind, a woman, a female. และ মহিลา ผู้หญิง; ช้างตัวเมีย ส. মহিลา Mahala a woman; female elephant มहेลา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, 2537)

สรุปประเด็นที่ 1. ความหมายของหญิง อาจหมายถึงผู้มีผมแสด เป็นภรรยา หรือเป็นนารี เป็นหญิงสาว เป็นสะใภ้ เป็นนาง นางงาม หรือแม้แต่ความเป็นมาตุคาม คือบ้านของมารดา นี่เป็นลักษณะของหญิง

กนดา งานรุ่งเรือง ว่า ประารถนา อภิ.๑ กนดา ผู้หญิง อภิ.๑ กนดา ผู้หญิง อภิ.๑ กนดา ปิยกนโต มนุญญ (อภิธาน) กนตาทิโย ลีลา งาม อภิ.๑ นารี ผู้หญิง อภิ.๑ นารี คนผู้หญิง (นาง) (มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2532) กันต beloved นารี Woman นารี ผู้หญิง สตรี (บ.ส.) (มติชน, 2547)

ถี หญิง (บ.) วฐุ น.พฐุ, หญิงสาว (บ.ส.), ถี มั่นคง ธา.อ.๑ ถี หญิง อภิ.๑ ถี หญิง อภิ.๑ ถี ถิโย หญิง ว่า เกียจ ว่า ตัว ว่า เรือน อภิ.๑ วฐุ ผู้หญิง อภิ.๑ วฐุ สุณิสสา กณญา ซาตา (อภิธาน) วฐุ เมีย ส.ว.๑ วณิตา หญิง ว่า นาง อภิ.๑ องคณา นาง ผู้หญิง อภิ.๑ (ที่ใช้ทุกวันนี้ อังคณา) ปมาทา ปมาทา ว่าผู้หญิง อภิ.๑ ปมาที ไม่เอาใจใส่ เกียจคร้าน อภิ.๑ รณณิ ผู้หญิง อภิ.๑ รณณิโย น่ายินดี สวยงาม ผลิต.๑ สุนทรื ซาติ หิงคุ อภิ.๑ สุนทรา งาม ดี อภิ.๑ สุนทรา หญิง โฉมงาม อภิ.๑ สุนทรื ผู้หญิง อภิ.๑ สุนทรื หญิงโฉมงาม อภิ.๑ สุนทรโร งาม ดีนัก เป็นที่ชื่นชอบ อภิ.๑ อพลา นาง หญิง อภิ.๑ ป.ป.๑ อพโลติ พุพพโล อปปลาโม (อพลานัน พลิยนติ มทนเตน ปรีสุสยา) (มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2532)

สรุปประเด็นที่ 2 ความหมาย ความเป็นหญิงหมายถึงลักษณะของความงาม หญิงสาว นาง ผู้หญิง คนผู้หญิง เมีย และอาจจะหมายถึงความน่ารัก สวยงาม งามดี โฉมงามหรืองามนักเป็นที่ชื่นชอบ

มาตุคาม ว่าหญิง อภิ.๑ มาตุคาม ผู้หญิงพิเศษ อภิ.๑ มาตุคาม อรรถาพถึงซึ่งความเป็นผู้เสมอตัวมารดา อรรถาพ มีบ้าน (ครรภ์) ดังว่า บ้าน (ครรภ์) แห่งมารดา อรรถาพอันว่าเป็นไปดังว่ามารดา (ผู้หญิง) อภิ.๑ มาตุคาม ธรรมดาสตรีนี้เป็นเกาะแก่งกีดกระแสนกุล มีมัจฉนัยมิตมณห์ คือตัวมาร (กุมาร) มาตุคิทธิโน คิดถึงแม่ พ.ป.๑ มาตุคิทธิโนติ มาตริคิทธิธเนมาตริคิทธิเชน สมณนาคตา พลลสิเนหา เอว วิลปี สุตติ กุม.๑ มาตุจฉา น้ำพื่อน้องหญิงของแม่ อภิ.๑ มาตุเบติโต แต่ฝักฝ่ายแห่งมารดาแลบิดา๑ มาตุลลภุมพิโก ผู้ลุล่ง ส.พ.ส.ธ.๑ มาตุภาดา ว่าพี่แม่ อภิ.๑ มาตุมาตา มาตามหิ ว่ายาย อภิ.๑ มาตุเยว แก่มารดานั้น เทียว ส.พ.ส.ธ.๑ มาตุลानी ป้า น้ำ อภิ.๑ มาตุลानी ป้า อา พื่อน้องหญิงของพ่อ อภิ.๑ มาตุลानी ว่าป้า คือหญิงพี่แม่ อภิ.๑ มาตุลानी อันว่าป้า นาม.๑ มหิลลา ว่า หญิง ว่า นางธรรณี อภิ.๑ มหิลลา ตัวเมีย (ช้างพัง) อภิ.๑ (มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2532) มาตุคาม น. ผู้หญิง, เพศหญิง (บ.) (มติชน, 2547)

สรุปประเด็นที่ 3 หมายถึง หญิงพิเศษ เป็นเหมือนดังมารดา เป็นการกล่าวถึงความเป็นเพศหญิง ในทัศนะน้ำ พื่อน้องหญิงของแม่หรือพี่แม่ ซึ่งเรียกว่า ป้า น้ำ เป็นทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ เรียกว่า ป้า น้ำ อา ยังเปรียบเทียบลักษณะหญิงในความหมายของคำว่า มาตุคาม หรือที่เรียกว่า การเป็นแม่บ้าน

สรุปความหมายทั้ง 3 ประเด็น ทำให้เห็นความหมายของคำว่า หญิง ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้ทราบความหมายที่มีศัพท์แตกต่างกัน แต่ความหมายเหมือนกัน ในการเป็นภรรยาจะต้องผ่านกระบวนการคือการแต่งงาน คัมภีร์สมันตปาสาทิกา ได้กล่าวถึงการวิวาหะว่า บรรดาอาวาหะ เป็นต้นที่ชื่อว่า อาวาหะ ได้แก่ การนำเด็กสาวมาจากตระกูลอื่นเพื่อเด็กหนุ่ม ที่ชื่อว่า วิวาหะ ได้แก่ การส่งเด็ก

สาวไปสู่ตระกูลอื่น คำว่า การมงคลสมรสมี 8 วิธี ได้แก่ 1) พรหมวิหาร 2) ไทววิหาร 3) อรชวิหาร 4) ประชาปัตยวิหาร 5) อสุรวิหาร 6) คันธารวิหาร 7) รากษสวิหาร 8) ไปศาจวิหาร (วิ.อ. (ไทย), 2/296/50)

ความหมายและความสำคัญของภรรยา

ก. ความหมายของคำว่า ภรรยา

ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาและนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้ให้ความหมายของคำว่า ภรรยา คือมิตรที่ดีที่สุดของสามี อะไรหนอเป็นที่ตั้งของมนุษย์ทั้งหลาย อะไรหนอเป็นสหายอย่างยิ่งในโลกนี้ บุตรเป็นที่ตั้งของมนุษย์ทั้งหลาย ภรรยาเป็นสหายอย่างยิ่ง (ส.ส.(ไทย), 15/52/69) คำว่า ภรรยา หมายถึง ภริยา, เมีย, มักใช้เข้าคู่กับคำว่า สามี (ส.ภรรยา, บ.ภริยา) และ คำว่า ภริยา หมายถึง ภรรยา เมีย (มติชน, 2547) คำว่า ภริยา ภริยา, ภรรยา (ธาร ขายา กลตต ฆรณี ปิยา ปชาปติ ทุตติยา ปาท ปริจาริกา ภริตพพโต ภริยา ผู้อันสามีต้องเลี้ยงดู) (ภร ธาตุในความหมายว่า เลี้ยง อี อาคม ย ปัจจย อา อิต.) (พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9 ราชบัณฑิต), 2558) คำว่า ภริยา ภรรยา, เมีย หญิงที่เป็นคู่ครองของชาย, คู่กับสามี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) คำว่า สามี ผัว ชายที่เป็นคู่ครองของหญิง คู่กับภรรยา หรือภริยา, นาย, เจ้าของ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) คำว่า ผัว สามี ชายที่เป็นคู่ครองของหญิง คู่กับเมีย ผัวหาบเมียคอน กัว่า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) คำว่า ปติ, บติ, สามี, ผัว, เจ้าของ, เจ้านาย, ผู้นำ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต), 2550) ปาติ รกขตติ ปติ ผู้รักษา (ปา ธาตุในความหมายว่า รักษา ดูแล ตี ปัจจย รัสสะ อา เป็น อ) ปตติ เสฏฐ์ หุตวา ปุโรโต คจณตติ ปติ ผู้ดำเนินไปข้างหน้า (ปต ธาตุในความหมายว่า ไป, เป็นไป อี ปัจจย) คำว่า ภริยา ภริยา, ภรรยา, (ธาร ขายา กลตต ฆรณี ปิยา ปชาปติ ทุตติยา ปาทปริจาริกา) (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต), 2550) คำว่า กลตต แม่บ้าน, ภริยา (ธาร ขายา ฆรณี ฯเปฯ) กเลติ ปริจฉินทตติ กลตต ผู้คอยนับ คือคอยกำหนด (กล ธาตุ ในความหมายว่า นับ คำนวณ ต ปัจจย ซ้อน ต) ภริตพพโต ภริยา ผู้อันสามีต้องเลี้ยงดู (ภร ธาตุในความหมายว่าเลี้ยง อี อาคม ย ปัจจย อา อิต) คำว่า ภริยา หรือ กลตต (อภิข.กพตต); เมีย a wife. (มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2532) คำว่า กลตต เมีย อภิ.ฯ (มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2532)

ในทัศนะของผู้เขียน คำว่า ภรรยา หมายถึง หญิงที่หลังจากแต่งงานผ่านกระบวนการทางสังคม ผ่านการขอ ผ่านการแต่งงาน การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน บางคู่ก็อยู่กันไม่นานก็เลิกราหรือหย่าร้าง หรือบางคนแต่งงานแล้วมีลูกสืบสกุล บางคู่ไม่มีลูกสืบสกุล บางคู่แต่งงานกันและอยู่กันจนได้ชื่อว่าถือนิมนต์ไม่หย่าขาดทอง ถือกระบองยอดเพชร คืออยู่กันจนตายจากกัน

คำว่า ภรรยาและภริยา มีทั้งความเหมือนและความต่างกัน คำว่า ภรรยากับภริยา เหมือนกันตรงที่เป็นคำนามเหมือนกัน และมีความหมายตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เหมือนกัน คือ เมีย, หญิงที่เป็นคู่ครองของชาย, คู่กับสามี ส่วนความแตกต่างของคำว่า ภรรยากับภริยา คือ มีที่มาของคำต่างกัน โดยคำว่า ภรรยา เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤตว่า ภารยา แต่คำว่า ภริยา

เป็นคำที่มาจากภาษาบาลีว่า ภริยา ดังนั้น การที่คนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าคำว่า หญิง 10 จำพวก และภรรยา 10 จำพวก (Mrs.C.A.F. Rhys Davids, 1996) หมายถึง หญิงที่เป็นคู่ครองของชายซึ่งเป็นบุคคลทั่วไป และคำว่า ภริยา หมายถึง หญิงที่เป็นคู่ครองของชาย ซึ่งเป็นบุคคลระดับสูงหรือบุคคลสำคัญนั้น จึงเป็นความเข้าใจที่ผิด เพราะไม่ว่าจะภรรยา หรือ ภริยา ก็ล้วนแล้วแต่หมายถึง เมียหรือหญิงที่เป็นคู่ครองของชายทั้งสิ้น ไม่มีการแยกแยะว่า คำนี้เป็นเมียของบุคคลทั่วไป หรือคำนี้เป็นเมียของบุคคลระดับสูงหรือบุคคลสำคัญ เป็นเพียงแค่ความหลากหลายและร่ายของภาษาไทยเท่านั้น ที่ทำให้เรามีคำต่างกันไว้ใช้ เพื่อให้ภาษาไทยมีความโดดเด่น และเป็นเอกลักษณ์ของชาตินั่นเอง

การอยู่ร่วมกันสิ่งหนึ่งที่สำคัญคือ การพูด การพูดจาดี ไพเราะน่าฟัง จะยังผลให้เกิดแก่ผู้พูด คำว่า พูดดี หมายถึง การพูดสิ่งที่ดีมีประโยชน์ การพูดไพเราะสุภาพอ่อนหวาน การพูดแต่คำจริงไม่ไปปิดลอกหลวง การพูดอย่างมีวาทศิลป์ เพราะการพูดสามารถสื่อถึงผลอันยิ่งใหญ่จากการพูดที่จะมีต่อชีวิต เหมือนกับการพูดของสุนทรภู่ ดังบทกลอนที่ว่า ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์ มีคนรกรสอันอรร้อยจิต แม้พูดชั่วตัวตายทำลายมิตร จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

ผู้ชายจะต้องดูแลให้ความคุ้มครองแก่ผู้หญิง ซึ่งเปรียบเป็นสำนวนไทยว่า ชายข้าวเปลือกหญิงข้าวสาร หมายความว่า ข้าวเปลือกคือเมล็ดข้าวที่ยังไม่ได้เอาเปลือกออก และยังไม่ได้ขัดสีเป็นข้าวสาร หากหว่านลงบนดิน ก็จะงอกเป็นต้นข้าวเจริญงอกงาม คำว่า ข้าวสาร คือ ข้าวที่ผ่านการขัดสี พร้อมทั้งจะหุงกินได้เลย ไม่สามารถนำไปปลูกได้ เอาไปหว่านก็ไม่ได้ จึงต้องระวังไม่ให้เสียหาย ดังสำนวนที่ว่า ชายข้าวเปลือก หญิงข้าวสาร หมายถึง ผู้ชายเป็นเพศที่แข็งแกร่งกว่าผู้หญิง ผู้ชายจึงต้องดูแลให้ความคุ้มครองกับผู้หญิง หากผู้หญิงไปอยู่ในที่ไม่เหมาะสม ก็จะมีแต่เสียหายอย่างเดียว (กรองแก้ว ฉายสภาวะธรรม, 2551)

สามีเปรียบเหมือนช้างเท้าหน้า หมายถึง การเป็นผู้นำ หรือการรับผิดชอบรอบคอบ โดยผู้ที่เป็นสามีพึงจะต้องปฏิบัติทำงานหาเลี้ยงครอบครัว เมื่อมีเหตุร้ายเกิดขึ้นก็ต้องปกป้องคุ้มครอง แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้ครอบครัวผ่านพ้นไป ส่วนช้างเท้าหลัง หมายถึง การเป็นผู้ตามที่ดี ต้องมีความเชื่อใจ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องงาน ครอบครัว หรือการใด ๆ ก็ตาม เช่น ดูแลบ้าน ลูก อาหารให้พร้อม อย่าให้ขาดตกบกพร่อง เป็นกำลังที่ดีให้กับสามีเมื่อเขาต้องการ (กรองแก้ว ฉายสภาวะธรรม, 2551)

กิจของพ่อแม่เรือน 5 จะต้องสงเคราะห์ด้วยเหตุ 5 สถาน 1. สมมานเนน ด้วยความถือว่าเขาเป็นเมียจริง ๆ 2. อนติมานเนน ด้วยการไม่ดูหมิ่นเขา 3. อิสสรียโวสสเคน มอบภาระงานให้เมียเป็นใหญ่ในบ้านเรือน 4. อนติจาเรน ด้วยการไม่ประพฤตินอกใจเมีย 5. อลงการานุพาเนน เป็นคนหาเครื่องประดับตกแต่งกายให้เมีย ตามกำลังความสามารถของตนที่จะหามาได้ นี่เป็นกิจของพ่อแม่เรือน ส่วนกิจของแม่เรือน คือ 1. ทกขตา เป็นคนจัดการงานดีในบ้านเรือน 2. สงคหิตปริชชา สงเคราะห์คนใกล้เคียงผัวดี 3. อนติจาราย เป็นคนไม่ประพฤตินอกใจผัว 4. ธนรฤชิตา เป็นหญิงรักษาททรัพย์สมบัติที่ผัวหามาได้ไว้ดี 5. อนลสา โหติ เป็นหญิงที่ไม่เกียจคร้านในกิจการงานทั้งปวง (เสถียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชธน), 2553)

ข. ความสำคัญของภรรยา

ในฐานะความเป็นภรรยา เมื่อได้ชื่อว่าเป็นภรรยาแล้ว ย่อมรักและเอาใจใส่ต่อสามี เหมือนกับนางกุลทลเกสที่ได้อดิดใจมาเป็นสามี การดำเนินชีวิตคิดกำลังดำเนินไปได้ด้วยดี เป็นการให้ชีวิตใหม่แก่สามี เพื่อการกลับตัวกลับใจใช้ชีวิตใหม่ ด้วยความเป็นอยู่ที่ดี ด้วยหวังพึ่งสามีที่เป็นอดิดใจที่ถูกประจาน พร้อมทั้งจะถูกตัดสินโทษถึงขั้นชีวิต ด้วยความรักจึงกล้าทำ คือการเปลี่ยนคนอื่นให้ไปรับโทษแทน แต่เมื่อความเป็นโจรก็คือโจร แล้ววันหนึ่งก็มาถึง ผู้เป็นสามีก็พานางไปยังภูเขาทังโจร เพื่อต้องการฆ่าเธอเพื่อถือเอาเครื่องประดับของเธอหนีไป แต่ในที่สุดด้วยปัญญาที่เฉลียวฉลาด ก็ใช้วาทะจากหว่านล้อม จนทำให้อดิดใจสามีที่เป็นโจรเชื่อในคำพูด ดังนั้น ขึ้นชื่อว่าปัญญาก็สามารถเอาชนะเหตุที่จะเกิดขึ้นข้างหน้าได้ด้วยปัญญาของเธอ หญิงมีปัญญาก็คือบัณฑิต จึงจะชื่อว่ามียัชชนะ พระพุทธเจ้าตรัสพระคาถาว่า ธรรมบทหนึ่ง ที่คนฟังแล้วสงบระงับได้ ย่อมดีกว่าคาถาที่ไร้ประโยชน์ตั้ง 1,000 คาถา ผู้ชนะข้าศึกจำนวนพันคนด้วยพันในสงคราม หาชื่อว่าผู้ชนะในสงครามที่ยอมเยี่ยงไม่ แต่ผู้ชนะตนได้ จึงชื่อว่าผู้ชนะที่ยอมเยี่ยง (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558) และคุณลักษณะของสามีหรือภรรยาที่ดีเปรียบเสมือนเทวดา (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2561)

สรุปว่า ภรรยา คือผู้ควรเลี้ยงหรือจะเรียกว่าเมียก็ได้ ส่วนสามีหรือผัว หมายถึงผู้เลี้ยง ซึ่งคำทั้งสองนี้ เป็นคำที่แฝงความหมายอยู่ในตัว และเป็นคำคู่กัน ผู้หญิงที่ได้ชื่อว่าภรรยา ก็เพราะทำตัวเป็นคนควรเลี้ยง ผู้ชายที่ได้ชื่อว่าสามี ก็เพราะเลี้ยงดูภรรยา ซึ่งหมายถึงผู้หญิงที่เป็นภรรยาที่สามีควรเลี้ยงดู คอยดูแลและคอยเอาใจใส่และใส่ใจ การรู้แบ่งปันสิ่งของ การรักษาศีล การพูดที่ไพเราะและเพื่ออุดหนุนบารมีของตน จะได้เป็นคนมีประโยชน์ การบำเพ็ญเจริญภาวนา การฟังธรรมและสงบจิต การทำสมาธิเพื่อพัฒนาจิตใจให้ผ่องใส การวางตัวได้เหมาะสมกับที่ตัวเป็นภรรยาและสามี

ประเภทของภรรยา

ในภริยาสูตร สูตรว่าด้วยภรรยา พระพุทธเจ้าแสดงภรรยา 7 จำพวก (Seven Kinds of Wives) แก่นางสุชาดาหญิงสะใภ้ของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีไว้ว่า เป็นฝ่ายร้าย 3 ประเภท และฝ่ายดี 4 ประเภท คือ (1) ภรรยาดุจเพชฌฆาต (2) ภรรยาดุจนางโจร (3) ภรรยาดุจนายหญิง (4) ภรรยาดุจแม่ (5) ภรรยาดุจพี่สาวน้องสาว (6) ภรรยาดุจเพื่อน (7) ภรรยาดุจทาสี แต่ละประเภทมีรายละเอียด ดังนี้

1. วธกาภริยา ภรรยาดุจเพชฌฆาต ภรรยาใดคิดประทุษร้าย ไม่เกื้อกูลอนุเคราะห์ ยินดีต่อชายเหล่าอื่น ดุหมั่นสามี เป็นหญิงที่หาซื้อได้ด้วยทรัพย์ พยายามฆ่าสามี 2. โจรภริยา ภรรยาดุจนางโจร ภรรยาใดมุ่งจะยกยอกทรัพย์ แม้มีจำนวนน้อยที่สามีประกอบศิลปกรรม พาณิชยกรรมและกสิกรรมได้มา 3. อัยยาภริยา ภรรยาใดไม่สนใจการงาน เกียจคร้าน กินจุ หยาบคาย ดุร้าย มักพูดคำชั่วหยาบ ช่มชี่สามี ผู้ขยันหมั่นเพียร 4. มาตาภริยา ภรรยาใดเป็นผู้เกื้อกูลอนุเคราะห์ทุกเมื่อ คอยทะนุถนอมสามีเหมือนมารดาคอยทะนุถนอมบุตร รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้ 5. ภคินีภริยา ภรรยาใดเป็นเหมือนพี่สาวน้องสาว มีความเคารพในสามีของตน มีใจละอายต่อบาป ประพฤติคล้อยตามอำนาจสามี 6. สขีภริยา ภรรยาใดเห็นสามีแล้วชื่นชมยินดี เหมือนเพื่อนเห็นเพื่อนผู้จากไปนานแล้วกลับมา เป็นหญิงมีตระกูล

มีศีล มีวัตรปฏิบัติต่อสามี 7. ทาสีกริยา ภรรยาใดถูกสามีขู่จะฆ่าจะเข่นตี ก็ไม่โกรธ สงบเสงี่ยม ไม่คิด ชุ้นเคืองสามี อดทนได้ไม่โกรธ ประพฤติคล้ายตามอำนาจสามี (อง.สตตก. (ไทย), 23/63/123) บรรดา ภรรยา 7 จำพวกนี้ มีกล่าวถึงภรรยาเยี่ยงหญิงรับใช้ว่า ดีเลิศในสังคมอินเดียยุคสมัยพุทธกาล (บรรณจบ บรรณรุจิ, 2544)

ในกรณีนี้ หากภรรยาผู้ใดสามารถปฏิบัติตน ทำจิตใจให้เป็นมิตรแท้ มีเมตตาปรารถนาดีต่อสามี ได้อย่างแท้จริงเหมือนอย่างมารดาแล้ว พระบรมศาสดาก็ตรัสยกย่องภรณานันว่า เป็นมาตาสมภริยา หรือ มาตาริยา คือ ภรรยาเสมอด้วยมารดา หรือภรรยาเยี่ยงมารดา ส่วนภรรยาผู้มีคุณธรรมอย่างอื่น ก็ตรัสเปรียบไว้เหมือนพี่น้องหญิงเหมือนเพื่อนเป็นต้น

หน้าที่ของภรรยาตามแนวคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ภรรยาต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เพื่อสงเคราะห์กันและกันให้ชีวิตครอบครัวเป็นสังคม แห่งความอบอุ่น และมีความสุข ภรรยาจึงต้องสงเคราะห์สามี 5 สถาน คือ หน้าที่ของภรรยาต่อสามี

1. จัดการงานดี จัดบ้านให้สบายน่าอยู่ จัดอาหารให้ถูกปากและทันตามความต้องการ จัดเสื้อผ้า เครื่องใช้ให้สะอาดอยู่เสมอ ดูแลลูกเต้าให้ความรักอบอุ่น ให้ลูกเติบโตขึ้นมาด้วยสุขภาพแข็งแรงและเป็น คนดี 2. สงเคราะห์ญาติข้างสามี ด้วยการเอื้อเฟื้อ กล่าววาจาไพเราะ ให้ความช่วยเหลือตามฐานะที่จะ ทำได้ 3. ไม่นอกใจ จงรักภักดี ซื่อสัตย์ต่อสามีเพียงผู้เดียว 4. รักษาทรัพย์ให้ดี ไม่ฟุ่มเฟือย แต่ก็ไม่ ตระหนี่ รู้จักใช้ทรัพย์ให้เป็น 5. ขยันทำงาน ขยันขันแข็งทำงานบ้าน ไม่เอาแต่กิน นอน เทียว หรือเล่น การพนัน

ในฐานะภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง สามีบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วย หน้าที่ 5 ประการนี้ ทิศเบื้องหลังนั้นเป็นอันชื่อว่าสามีได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว (ที.ปา. (ไทย), 11/269/214) นอกจากนี้ ยังมีคุณธรรมอื่นที่ส่งเสริมให้การครองเรือนเป็นไปอย่างราบรื่น ดังปรากฏใน โอวาทปริศนาที่ธนัญชัยเศรษฐี ผู้เป็นบิดาของนางวิสาขามอบให้วันแต่งงาน ซึ่งมีทั้งหมด 10 ข้อ ประกอบด้วย 1. ไฟในอย่านำออก หมายถึง ไม่นำเรื่องราวปัญหา ความร้อนใจต่าง ๆ ในครอบครัวไป เปิดเผยแก่คนทั่วไปภายนอก 2. ไฟนอกอย่านำเข้า หมายถึง ไม่นำเรื่องราวปัญหาต่าง ๆ ภายนอกที่ร้อน ใจเข้ามาในครอบครัว 3. ให้แก่ผู้ให้ หมายถึง ผู้ใดที่เราให้ความช่วยเหลือ ให้หยิบยืมสิ่งของแล้ว เมื่อถึง กำหนดก็นำมาส่งคืนตามเวลา เมื่อเรามีความจำเป็นต้องขอความช่วยเหลือ หากไม่เกินความสามารถ ของเขา เขาก็ยินดีช่วยเหลืออย่างเต็มใจ บุคคลเช่นนี้ภายหลังถ้ามาขอความช่วยเหลือเราอีก ก็ให้ช่วย 4. ไม่ให้แก่ผู้ที่ไม่ให้ หมายถึง ผู้ใดที่เราให้ความช่วยเหลือ ให้หยิบยืมสิ่งของแล้ว ไม่ส่งคืนตาม กำหนดเวลา เมื่อเรามีเรื่องขอความช่วยเหลือ แม้ไม่เกินความสามารถของเขา และเป็นเรื่องถูกต้องศีลธรรม เขาก็ไม่ยอมช่วย คนอย่างนี้ ภายหลังถ้ามาขอความช่วยเหลือเราอีก อย่าช่วย 5. ให้ไม่ให้ก็ให้ หมายถึง ถ้าญาติพี่น้องเราที่ตระกะกำลำบากอยู่ มาขอความช่วยเหลือ แม้บางครั้งไม่ส่งของที่หยิบยืมตามเวลา ภายหลังเขามาขอความช่วยเหลืออีกก็ให้ช่วย เพราะถึงอย่างไรก็เป็นญาติพี่น้องกัน 6. กินให้เป็นสุข หมายถึง ให้จัดการเรื่องอาหารการกินในครอบครัวให้ดี ประนินบัตติพ่อแม่ของสามีในเรื่องอาหาร อย่ายให้

บกพร่อง ถ้าทำได้แบบนี้ ตัวเราเองเวลากินก็จะกินอย่างมีความสุข ไม่ต้องกังวล 7. นั่งให้เป็นสุข หมายถึง รู้จักที่สูงที่ต่ำ เวลานั่งก็ไม่นั่งสูงกว่าพ่อแม่ของสามี จะได้นั่งอย่างมีความสุข ไม่ต้องกังวล ไม่ถูกตำหนิ 8. นอนให้เป็นสุข หมายถึง ดูแลเรื่องที่หลับที่นอนให้ดี และยึดหลักตื่นก่อนนอนที่หลัง ก่อนนอนก็จัดการธุระการงานให้เรียบร้อยเสียก่อน จะได้นอนอย่างมีความสุข 9. บุชาไฟ หมายถึง เวลาที่พ่อแม่ของสามีหรือตัวสามีเองกำลังโกรธ เปรียบเสมือนไฟกำลังลุก ถ้าคุต่าอะไรเรา ก็ให้นิ่งเสีย อย่าไปต่อล้อต่อเถียงด้วย เพราะในช่วงเวลานั้น ถ้าเราไปเถียงเข้า เรื่องราวก็จะยิ่งลุกลามใหญ่โต ไม่มีประโยชน์ คอยหาโอกาสเมื่อท่านหายโกรธ แล้วจึงค่อยชี้แจงเหตุผลให้ฟังอย่างนุ่มนวลจะดีกว่า 10. บุชาเทวดา หมายถึง เวลาที่พ่อแม่ของสามี หรือตัวสามีเองทำความดี ก็พยายามส่งเสริมสนับสนุน พุดให้กำลังใจให้ทำความดีให้ยิ่งๆ ขึ้นไป (พระพุทธโฆสาจารย์, 2555)

ภรรยาเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดที่คอยให้กำลังใจเมื่อตอนเราไม่สบาย การเอาใจใส่ การให้อภัยเมื่อสามีพลาด การทำให้ชีวิตคู่ดำเนินชีวิตมีทั้งสุขทั้งทุกข์ เป็นผู้คอยให้กำลังใจในยามท้อ ให้โอกาส ให้การเยี่ยวยา ให้การรักษา คอยให้กำลังใจ คอยปลอบโยน เอาใจใส่ในยามสิ้นหวัง การให้อภัยเมื่อยามผิดพลาดในการดำเนินชีวิต เพื่อตั้งต้นชีวิตใหม่ที่ดีและเจริญขึ้น การสร้างสีสันในชีวิตเป็นมิตรในยามเดินทาง การเป็นมิตรภาพที่ดีต่อกันและกัน คอยให้คำปรึกษา คอยให้กำลังใจ เป็นเพื่อนในยามทุกข์และสุข คอยรับใช้ได้ทุกเวลา เป็นผู้คอยให้การดูแลเสมือนหมอนในยามป่วยไข้เจ็บปวด คอยอยู่ใกล้ให้รักษา คอยถามไถ่ป้อนน้ำป้อนยา ยกตัวเองเป็นแม่ในยามที่ผิดหวัง ขาดทุนบ้าง หรือเสียใจบ้าง ไม่เป็นไร คอยเช็ดน้ำตาในยามอกตรม ครองรักกันมั่น และคอยถนอมน้ำใจ เป็นทั้งแม่เป็นทั้งเมีย มีใจรักมั่นไม่เสื่อมศรัทธา ผิดหวังมาก็คอยตักเตือน

คุณสมบัติของภรรยาอีกประการหนึ่ง คือ 1. เป็นภรรยาตื่นก่อนและนอนที่หลังคอยรับใช้ปฏิบัติให้เป็นทีพอใจเขา พุดจาไฟระต่อสามี 2. ภรรยา เคารพของสามี คือ บิดา มารดา หรือสมณพราหมณ์ เราทั้งหลายจักสักการะเคารพ นับถือบูชาชนเหล่านั้น และต้อนรับท่านเหล่านั้น ผู้มาถึงแล้วด้วยอาสนะและน้ำ 3. ภรรยาช่วยการงานในบ้านของสามี คือ การทำผ้าขนสัตว์ หรือผ้าฝ้าย เราทั้งหลายจักขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานเหล่านั้น 4. ภรรยารู้จักการงานที่คนในปกครองภายในบ้านสามี คือ ทาส คนใช้ หรือกรรมกรว่า ทำแล้วหรือยังไม่ได้ทำ จักรู้อาการของคนเหล่านั้นที่เป็นไข้ว่า ดีขึ้นหรือทรุดลง และจักแบ่งปันของกินของใช้ให้ตามส่วนที่ควร 5. ภรรยาจักรักษาคุ่มครองสิ่งที่สามีหามาได้ จะเป็นทรัพย์ ข้าว เงิน หรือทองก็ตาม จักไม่เป็นนักเลงการพนัน ไม่เป็นขโมย ไม่เป็นนักเลง สุรา ไม่ล้างผลาญ ทรัพย์สมบัติ กุมารทั้งหลาย มาตุคามประกอบด้วยธรรม 5 ประการนี้แล หลังจากตายแล้ว จะเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทวดาเหล่ามนาปายิกา

พระพุทธเจ้าตรัสเป็นคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า สตรีผู้เป็นบัณฑิต ย่อมไม่ดูหมิ่นสามี ผู้มีความเพียร ขวนขวายเป็นนิตย เลี้ยงตนเองทุกเมื่อ ผู้ให้สิ่งที่ต้องการได้ทุกอย่าง ไม่ทำให้สามีชุ่นเคืองด้วยการแสดงความหึงหวง ยกย่องทุกคนที่สามีเคารพ เป็นคนขยัน ไม่เกียจคร้าน สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี ปฏิบัติถูกใจสามี รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ สตรีผู้ประพฤติตามใจสามีอย่างนี้ จะเข้าถึงความเป็นเทวดาเหล่ามนาปายิกา คำว่าเทวดาเหล่ามนาปายิกา หมายถึงเทวดาชั้นนิมมานรดี เทวดาเหล่านี้เรียกว่า

เทพนิมมานรดี และเทพมณาปา เพราะเนรมิตรูปตามที่ตนปรารถนาได้ และชื่นชมรูปที่เนรมิตนั้น (อง.ปญจก-ฉก. (ไทย), 22/33/53; อง.ปญจก.อ. (ไทย), 3/33/21)

การเกิดมาของมนุษย์แต่ละชาติ การที่มนุษย์ไม่เคยเกิดเป็นญาติพี่น้องกันในแต่ละชาติไม่มีในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า บุพเพสันนิวาส หมายความว่า เคยเกิดมาร่วมกันในชาติปางก่อน มิใช่หมายความว่าเฉพาะคู่ครองกันอย่างเดียว หมายถึงรวมถึงการเคยเกิดเป็นบิดามารดา กัน เคยเกิดเป็นบุตรธิดา กัน เคยเกิดเป็นพี่น้องกัน ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ที่ว่า ผู้ไม่เคยเป็นมารดา ผู้ไม่เคยเป็นบิดา ผู้ไม่เคยเป็นพี่ชายน้องชาย ผู้ไม่เคยเป็นพี่สาวน้องสาว ผู้ไม่เคยเป็นบุตร ผู้ไม่เคยเป็นธิดา โดยกาลนานนี้มีใช่หาได้ง่าย (ส.นิ. (ไทย), 16/450-455/187-189)

การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในแต่ละชาติ ต้องมีหลักธรรมที่มนุษย์พึงประพฤติร่วมกันในแต่ละชาติ อย่างสม่ำเสมอ จึงจะส่งผลให้มนุษย์ได้มาพบกันทุกชาติ ดังพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า ดูกรคฤหบดีและคฤหปตานี ถ้าภรรยาและสามีทั้งสอง หวังจะพบกันและกัน ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในสัมปรายภพไซ้ ทั้งสองเทียว พึงเป็นผู้มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน ภรรยาและสามีทั้งสองนั้น ย่อมได้พบกันและกัน ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในสัมปรายภพ (อง.จตุกก. (ไทย), 21/55/60)

การที่มนุษย์จะพบกันหรือมีความสัมพันธ์กันได้ ก็เพราะเหตุ 2 ประการ ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งความผูกพันของมนุษย์ที่เป็นสาเหตุที่ทำให้พบกันและสัมพันธ์ได้นั้นก็เพราะ

(1) อดีตชาติ คือ เคยอยู่ร่วมกันมาในกาลก่อน หมายถึงการได้อาศัยอยู่ร่วมกันมาในอดีตชาติ อาจเคยเป็นบิดามารดา บุตรธิดา ครูอาจารย์ ศิษย์ สามีภรรยา ญาติพี่น้อง เป็นต้น มีความผูกพันติดตามกันมาทุกชาติ เป็นบุพเพสันนิวาส ด้วยการเคยอุปการะเลี้ยงดูกันมาหรือเคยทำบุญเกี่ยวพันกันมา เมื่อมาพบกันในชาตินี้ ก็ทำให้เกิดความรู้สึกชอบพอกันหรือสนิทสนมคุ้นเคยกัน เหมือนคนเคยรู้จักกันมานาน

(2) ปัจจุบันชาติ หมายถึง การเกื้อกูลกันในปัจจุบัน มีการเอื้ออาทรกัน เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีการดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จากที่ไม่เคยคุ้นเคยกันมาก่อน แต่เมื่อได้เอื้ออาทรกันความคุ้นเคยก็เริ่มเกิดขึ้น จากนั้น อาจพัฒนาเป็นความผูกพันหรือเป็นความรักต่อกัน จะเป็นความรักในลักษณะเพื่อนหรือหนุ่มสาว ก็อยู่ที่ความสัมพันธ์นั้น มีการพัฒนาการมาจนน้อยเพียงใด จึงเป็นบุพเพสันนิวาสด้วยการเกื้อกูลต่อกัน

การที่มนุษย์เราได้มาพบกัน ก็จะต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่าง จึงจะสามารถอยู่ร่วมกันได้ ซึ่งในทางพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผู้จะอยู่ร่วมกันได้ ก็ต้องอาศัยหลักสมชีวะธรรม 4 ประการ คือ (1) สมศรัทธา ต้องมีศรัทธาเสมอกัน หมายถึง มีความเคารพนับถือหรือทัศนคติไปในทางเดียวกัน ตลอดจนมีความสนใจในสิ่งเดียวกัน (2) สมศีลา ต้องเป็นผู้มีความประพฤติ (ศีล) เสมอกัน หมายถึง มีความประพฤติปฏิบัติคล้ายคลึงกัน มีศีลธรรม จรรยา มารยาท เป็นพื้นฐานที่สอดคล้องกัน (3) สมจาคะ ต้องเป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เหมือนกัน หมายถึง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี ใจกว้าง เสียสละ รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น (4) สมปัญญา ต้องเป็นผู้มีสติปัญญาเสมอกัน หมายถึงการ

พูดคุยกันทั้งทางโลกและทางธรรม พูดคุยกันรู้เรื่อง มีเหตุผล ในระดับเดียวกันหรือไปในทางเดียวกัน (อง.จตุกก. (ไทย), 21/55/94)

หลักการเกื้อหนุนความมั่นคงของสถาบันครอบครัว

ภรรยาและสามี เป็นคูครองเป็นคู่มิตรมาช่วยกันพัฒนาชีวิตพัฒนาสังคม หากทั้งครบ 4 ข้อ จะทำให้บ้านเรือนอบอุ่นร่มเย็นเป็นสุขมั่นคงและมีชีวิตชีวา คือ 1. สัจจะ ความจริงเป็นรากฐาน เหมือนกับต้นไม้มีรากแก้วที่มั่นคงแข็งแรง 2. ทมะ ฝึกตน ตั้งแต่ปรับตัวจนถึงปรับปรุงตนเองพัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้น 3. ชันติ อุดหนุน ไถ่แก้ ความเข้มแข็งและทนทาน มีกำลังที่จะฟันฝ่าสิ่งยากลำบากไปด้วยกัน 4. จาคะ สละได้ คือให้ความสุขของตัวเองแก่อีกฝ่ายหนึ่งได้ ด้วยจิตใจที่มีความรัก อยากเป็นผู้มีความสุข ซึ่งกลายเป็นความมีน้ำใจ เมื่อได้ 4 ข้อ นี้ ก็มั่นใจได้ว่าชีวิตคูครองจะมีความสุขเจริญมั่นคงมีความสุขแล้ว ก็สามารถแผ่ความสุขนี้ออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะชีวิตแต่งงานที่ถูกต้องก็คือ การที่เรามาพัฒนาชีวิตของเราขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง เราเคยอยู่คนเดียว เราพัฒนาชีวิตได้แค่นี้ เมื่อเรามาอยู่สองคน เราก็ควรจะพัฒนาได้มากยิ่งขึ้น โดยมาช่วยกันให้คูครองเป็นกัลยาณมิตรแก่กัน อย่างพุทธภาษิตที่แสดงสถานะของภรรยาตามหลักพุทธศาสนาว่า ภริยา ปรมา สขา แปลว่า ภรรยาเป็นยอดมิตร หรือภรรยาเป็นยอดสหาย การมีคูครองเท่ากับว่าเราได้เพื่อนที่มาอยู่ด้วยกัน และมาเป็นที่ปรึกษา มาเสริมกำลังใจแก่กัน จึงยิ่งพัฒนาชีวิตได้ดียิ่งขึ้น ในแง่ชีวิตสมรสก็เลยกลายเป็นเวทีปฏิบัติธรรม ตัวเองก็พัฒนาดนมากขึ้น แล้วก็มีกำลังในการที่จะสร้างสรรค์ทำความดีมากขึ้น กับทั้งมีกำลังที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ เกื้อกูลแก่โลกมากขึ้น ด้วย เมื่อมีกำลังใจมากขึ้น คูครองจะแบ่งงานกัน โดยคนหนึ่งทำด้านหนึ่ง ๆ ก็ได้ หรือจะเสริมกันก็ได้ ในการที่จะทำความดีที่เป็นจุดหมายเพื่อสังคม และประเทศชาติ แต่ไม่ว่าจะทำอะไรก็ทำได้มากยิ่งขึ้น ขอเพียงให้ตั้งจุดหมายไว้ให้ดี เมื่อปฏิบัติได้ถูกต้องแล้ว ชีวิตแต่งงานก็เป็นชีวิตแห่งความดีงาม ที่จะได้เสริมประโยชน์ทั้งแก่ชีวิตตนเอง ชีวิตของครอบครัววงศ์ตระกูล ตั้งแต่บิดามารดาเป็นต้นไป ตลอดจนสังคมประเทศชาติทั้งหมด

สรุป

การจะเป็นภรรยาประเภทใดก็ตาม สิ่งสำคัญคือการทำหน้าที่ของตนให้เป็นปกติของความ เป็นภรรยา หรือการเป็นเมีย การทำหน้าที่ของความ เป็นแม่ของลูกและการดูแลสามี ในฐานะเป็นญาติ ตลอดทั้งการดูแลครอบครัวทางฝ่ายสามี ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนให้ยึดถือเหมือนกัน แต่แทนที่จะสอนให้ยึดด้วยด้าย ทรงสอนให้ยึดเหนี่ยวน้ำใจกันไว้ด้วยคุณธรรมที่เรียกว่า สังคหะ แทนการสงเคราะห์ ที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องปฏิบัติต่อกันและกัน ถ้าทำได้ตามหลักธรรมนี้แล้ว ก็ไม่สามาร ปรากไปจากกันไม่ได้ การได้ร่วมหลอมโรง คือคู่บ่าวสาวที่แต่งงานกัน การใช้ชีวิตร่วมกัน การดำเนินชีวิตไปด้วยกัน อยู่กินกันเป็นสามีภรรยา ถือเป็นผู้สามีภรรยาที่เหมาะสมกันดี แม้แต่ความตายก็ปรากได้ เพียงร่างกาย ส่วนดวงใจนั้นยังคงคล้องกันอยู่ชั่วนิรันดร์

เอกสารอ้างอิง

- กรองแก้ว ฉายสภาวะธรรม. (2551). *สารานุกรม ภาษิต คำพังเพย สำนวนไทย*. กรุงเทพมหานคร : ต้นธรรม.
- โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบรมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2550). *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 22. พิมพ์ครั้งที่ 7*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธุรกิจศิลปการพิมพ์ (1977) จำกัด.
- บรรณจบ บรรณรุจิ. (2544). สถานภาพของสตรีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. ใน *สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ บัณฑิต*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ. (2537). *ปทานุกรมบาลีไทยอังกฤษ สันสกฤต*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต). (2550). *ศัพท์วิเคราะห์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี้ยงเชิง.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต). (2561). *พระไตรปิฎกฉบับสากล : วิถีธรรมจากพุทธปัญญา*. พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทธโฆสาจารย์. (2555). *พระอัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 3*. พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9, ราชบัณฑิต). (2558). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชิง.
- พระอุดรคณาธิการ (ขวินทร์ สระคำ) และ ศ.พิเศษ ดร.จำลอง สารพัฒน์. (2548). *พจนานุกรม บาลี-ไทย สำหรับนักศึกษา ฉบับปรับปรุงใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด.
- มติชน. (2547). *พจนานุกรมฉบับมติชน MATICHON DICTIONARY OF THE THAI LANGUAGE*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด.
- มนตรี สิริโรจนานันท์. (2557). *สตรีในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). *อรรถกถาภาษาไทย พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2558). *คู่มือประโยค 1-2 อรรถกถาธรรมบท ภาค 4 แปลโดยอรรถ*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2532). *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ปรารถนาดีกับชาวไทย*.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2532). *ปาฐกถาธรรม อภิธาน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศรีวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด.

เสถียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน). (2553). *ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม.

Mrs.C.A.F. Rhys Davids. (1996). *“The Book of the Discipline(Vinaya Pitaka)”*. Vol.I (Suttavibhanga), Translated by I.B.Horner, Reprinted. London : PTS.